

על הפרשה

מסעי

מחשבה ומוסר

סוגיות ועיונים

אהרן קופמן

052-7624467

7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

מחשבה ומוסר

"אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים" (לג, א).

כתב רש"י, למה נכתבו המסעות הללו, להודיע חסדיו של מקום, שאעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה וכו', נמצא שכל שמנה ושלישים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות.

באופן נוסף ביאר **הסבא מקלם זצ"ל**, שבהנאה גשמית התכלית נגמרת רק כשבא לתכליתו, וכגון מי שנוסע לאיזה מקום, התכלית היא רק כשהוא מגיע לאותו מקום, אבל הנסיעה עד לאותו מקום אינה כלום.

אמנם לא כן ברוחניות ועבודת ה', שכל הכנה והכנה היא חובה בפני עצמה אף בלא הגמר, והיא עצמה ג"כ תכלית.

ולכן כתבה התורה את המסעות, להורות כי אע"פ שכל המסעות היו כדי להגיע לתכלית האחרונה שהיא לבוא לארץ ישראל, אבל כל נסיעה ונסיעה היה לה גם תכלית בפני עצמה.

"אלה מסעי בני ישראל" (לג, א).

ביאר **הרמב"ם** (מורה הנבוכים ג, נ) את אריכות התורה בכל סדר המסעות, שהוא מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק מי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר שיהיה מופת עומד קיים לדורות לבני אדם כולם, וממזופתי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והמצא בו המן בכל יום, והמדבר ההוא כמו שזכר הכתוב, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים, והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשנות, ואמר בהם גם כן ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם, וכתוב בתורה לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם, ואלו כלם מופתים גדולים גלויים נראים.

וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר הספורים, ויחשב שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב שאפשר לאדם לעמוד בו, כאלו המדברות ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה הסיר המחשבות ההם כלם, וחזק עניני אלו המופתים כלם בבאור המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו גודל המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה.

הוסיף **הסבא מקלם זצ"ל**, שעד היום נשאר שמותם של החניות כשמותם אשר כתובים בתורה, ומתוך כך אפשר להרגיש בחוש ממש את יציאת מצרים ומסעות עם ישראל במדבר.

"והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אתה" (לג, נג).

כתב רש"י, והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא

תוכלו להתקיים בה.

עורר המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל, כשנתבונן מהם הדברים שהזהירה עליהם התורה ביותר, נראה שעיקר האזהרה היתה שלא יתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם, וכבר תיכף ברדת משה מהר סיני הזהיר את בני ישראל "השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ" ועוד בהרבה מקומות.

וצריך ליתן טעם מדוע התורה לא הזהירה את האדם מהיצר הרע הטמון בתוכו, שצריך להיזהר ממנו ולא לפנות אחריו, ומדוע תמיד האזהרות הם על ההרחקה מהסביבה הרעה.

למד מכאן המשגיח זצ"ל, שעל היצר הרע של הסביבה אין דרך איך להילחם בו אלא אך ורק לברוח ממנו, ולכן הצריכה התורה להזהיר על זה באזהרות חמורות לבל יעזו להתקרב אל הגויים, מה שאין כן היצר הרע הפנימי אצל כל אדם ואדם יש דרך וצורה איך להילחם בו ולהדריכו בדרך הישרה, ולכן לא היו צריכים להרבות באזהרות על כך.

וכבר כתב הרמב"ם (דעות ו, א) שדרך ברייתו של אדם להיות נמשך אחר רעיו וחבריו, ולפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם.

"והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצינים בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה" (לג, נה).

פירש הרמב"ן, "לשכים בעיניכם" להטעות אתכם ולא תראו ולא תבינו, כמו כי השחד יעור פקחים וכן ולפני עור לא תתן מכשול. על דעת רבותינו יאמר כי ינקרו עיניכם להטעות אתכם ולא תראו ולא תבינו, וילמדו אתכם בכל תועבותיהם ולעבוד את אלהיהם וכו' ואחר שיהיו שכים בעיניכם ויטעו אתכם לשוב מאחרי, יהיו "צינים בצדיכם" שיכאיבו ויצערו אתכם לשלול ולבוז אתכם, ואחר כך "וצררו אתכם" שילחמו בכם ויביאו אתכם במצור.

אמר על כך המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל, שמכאן יתבאר לנו סוד גדול שיפיץ אור על כל סוד הגלות וחיי ישראל בין העמים, שהנגישות והפורעניות היו פוגעות בהן אחרי תקופות של התבוללות ו"אהבה".

מתחילה היו באים לידי אחוה ומתוך כך לידי שווי זכויות, ואחרי כן היה בא על ישראל מבול של צרות ופורעניות. כי זהו בטבע של כל אומה שהיא רוצה שיתבוללו בה המעוטנים, ולזאת נותנים להם זכויות אזרח, שעל ידם אפשר להביאם לידי התבוללות, מה שאי אפשר בשום אופן על ידי נגישות, אבל לאחר זמן שזה לא מצליח לגמרי, הם מתחילים להילחם בהם.

וכן מתנהג היצר הרע שהוא השונא הגדול של האדם, וכדברי חובות הלבבות (יחוד המעשה, ה) "בן אדם, ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסך בכוחות נפשך והמעורב במזג רוחך, והמשתתף עמך בהנהגת חושיך הגופניים והרוחניים, המושל בסודות נפשך וצפון חובך, בעל עצתך בכל תנועותיך הנראות והנסתרות, שתהיינה ברצונך, האורב לעתות פשיעתך, ואתה ישן לו והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך, לבש לך בגדי הידידות ועדה עדי האהבה לך, ונכנס בכלל נאמניך ואנשי עצתך וסגולת אוהבך, רץ

אל רצונך בנראה מרמיזותיו וקריצותיו, והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים".

ומבואר בדבריו, שסוד היצר הוא דוקא באופן זה שהוא מכוסה ובלתי גלוי, שהוא מתלבש בגדי אהבה ואין ביכולת האדם להרגיש בו כלל, ובאמת הוא ה"שונא הגדול שיש לך בעולם". וכדברי חז"ל ש"אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות", שאילו היה האדם רואה את היצר בגלוי לא היה חוטא כלל, וכל סוד היצר וגודל סכנתו הוא בזה שמשים עצמו כאוהב, ומענג ומהנה ונותן לאדם כל העוה"ז, ובזה הוא מעור עיניו, כי השחד יעור, והאדם נעשה עור ומשוחד עד שנדמה לו שהיצר הוא אוהבו הכי גדול. אבל אחר כך הוא מתהפך ונהיה לאויב נורא המשטין ומקטרטג ויורד ונוטל את הנשמה. ומהנהגה של "לשכים בעיניכם", יוצאת ההנהגה של "לצינינים בצדיכם".

"והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה" (לה, יא).

כתב הסבא מקלם זצ"ל (חכמה ומוסר ב, כא), מצינו שהזהירה התורה בהטבת הבריות גם לרוצחים להכין להם ערי מקלט, כמו שאמרו (במכות י, א) יודע ה' משה רבינו ע"ה שאינן קולטות עד שיבדילו גם בארץ ישראל אלא אמרו אקדים עצמי לדבר מצוה, ואמרו שם, מזרחה שמש הזרח להם שמש לרוצחים. ואמרו (בראשית רבה, פד) מפני מה זכה ראובן להתחיל בהצלה מפני שפתח בהצלה, "וישמע ראובן ויצלהו" וגו'. הרי שגם ברוצחים מצוה גדולה ורבה להטיב להם. וגם ברוצחים במזיד אמרו (סנהדרין צט, א) ושפטו העדה והצילו העדה, לחפש להם זכות.

ומה נואלו בני אדם שכשיראו איזה אדם עובר עבירה מתגברים בשנאתם עד לירד לחיו ושלא להחיותו, וכשחוק יחשב להם להחיותו. ולא כן דרך התורה.

ובאמת האדם כשקובע עצמו באיזה ענין, מתרפה הוא בענין אחר. למשל, מי שעוסק בחזוק התורה מתרפה בענין האהבה והטבה לבריות, כי השכל שלנו דל הוא להקיף כל הפרטים במשקל השוה, ועל כן עלינו להתחזק בזה הרבה להטיב מדותינו וטוב לנו.

"והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה" (לה, יא).

דרשו חז"ל (מכות ט, ב) על הפסוק "תכין לך הדרך" (דברים יט, ג) שהיו מעמידים עמודים על צדי הדרכים שמסומן עליהם את הדרך לעיר מקלט כדי שלא יתעה הרוצח.

ולכאורה יש להקשות מדוע החוטא נשכר, והלא בעולי רגלים כתוב "לשכנו תדרשו ובאתם שמה" (דברים יב, ה) שצריך לדרוש ולשאול עוברי דרכים את הדרך לירושלים [עי' שם ברמב"ן]. ואם כן מדוע רק החוטא מרויח שדרכו מוכנה.

תירץ זאת הגאון ר' יצחק ולדשיין זצ"ל (מתלמידי נובהרדוק) באופן נפלא, שאין כוונת התורה כלל לטובת הרוצח, אלא הוא משום טובת החינוך, שאם יתעה ויכנס לעיר לשאול איפה הדרך לערי מקלט, מתוך כך יתפרסם שיהודי אחד הרג את חברו ויעשה רושם רע על נפש הילדים, שצריך להיות ענין הרציחה רחוק מהם עד שלא יעלה על ציורם שיתכן שיקרה כזאת

בישראל. אבל בעולי רגלים צותה התורה "לשכנו תדרשו" בדוקא, כי על ידי הדרישה מתפרסם בעיר שהולכים לירושלים לרגל ויעשה רושם טוב על הילדים, שיתחדש בקרבם תשוקה לעשות גם כן כמותם.

"ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה" (לה, כב).

עורר הגאון ר' מאיר רובמן זצ"ל, הנה אדם זה הרג את חבריו בשגגה ממש, שהרי התורה כותבת כן, ועל כרחך שכך היה באמת, שלא התכוון במזיד כלל, ומפני כך הוא צריך לילך לעיר מקלט, ולפעמים יצטרך לישב שם כל ימי חייו. ויש לבאר מדוע יש להחמיר בו כל כך, והרי סוף סוף היה שוגג.

אלא הענין הוא "גם בלא דעת נפש לא טוב" (משלי יט, ב), והיינו אם אדם עושה רע אפילו בלא דעת, סימן שהנפש לא טוב, הבלי דעת אצל האדם בא מחוסר זהירות וחוסר הרגשה בכאב והנזק של השני, והראיה לכך, שבדרך כלל האבן נופלת על ראשו של השני ולא על ראשו של עצמו, ולכאורה מדוע זה כך, והרי אינו עושה בכוונה, אלא זה מוכיח שעל עצמו הוא נזהר יותר.

ואת זה התורה תובעת מהאדם "ואהבת לרעך כמוך", כמוך ממש בלי חילוקים, ואם קורה יותר שאדם מזיק את חבריו בלי כוונה יותר מאשר את עצמו, חסר לו באהבת חבריו, ובאמת אינו נזהר על חבריו כמו שנזהר על עצמו, ולכן צריך כפרה אף על שוגג.

"וישב בה עד מות הכהן הגדול" (לה, כה).

מבואר במכות (יא, א) שאמותיהן של כהנים מספקות להם מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בנייהם שימותו.

כתב הגאון ר' בן ציון ברוק זצ"ל, יש להתבונן ולהתפעל מדבר זה מהו כוחה של תפילה, שהרי מצד אחד עומד הכהן גדול, שהוא האיש הנבדל והמובחר מכל שבט לוי, ורק לו ניתן רשות להיכנס פעם אחת בשנה לפני ולפנים, וכל ישראל מצפים לתפילתו שיכפר על עוונותיהם. ומצד שני עומד הרוצח בשגגה, וכמבואר בחז"ל שאין מגלגלין חובה אלא על ידי חייב, וקראו לו רשע.

ואם נעמיד את התפילות של שניהם, תפילתו של הרוצח תתקבל והכהן ימות, כיון שהיה לו לכהן לבקש רחמים על דורו, ויש עליו תביעה דקה שלא התפלל בכל כוחו שלא יהיה מעשה רצח זה, ולכן תפילתו של הרוצח הנתעב הזה תתקבל.

למדנו מכך מהי כוחה של תפילה, שאם הכהן היה מבקש רחמים לא היה קורה כזה מעשה. ועוד יותר, שאף אם הרוצח יתפלל שהכהן ימות תפילתו תתקבל, וצריך לזון אותו במזון וכסות כדי שלא יתפלל.

"כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול" (לה, כח).

אמרו חז"ל (מכות ב, ו) אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על

בניהם שימותו.

עוררו על כך **בעלי המוסר**, הרי הרוצח בשוגג עקר את חייו ממקומו לגמרי, עזב את ביתו, את שכוונתו ומכריו, הפסיד מקום עבודתו, והוא יושב בעיר מקלט מנודה מכל משפחתו וחבריו, ואין לו עצה איך להימלט ממקום זה, רק על ידי מיתת הכהן הגדול, ולכן כל משאלת לבו ועבור כך הוא נושא את עינו ומתפלל להקב"ה, שיוכל לצאת ממקום זה.

והנה לפתע נכנסת אשה ומגישה לו "סנדוויצים" ועוגיות, וגם "סוודרים" ושאר מלבושים הצריכין לו, ובעבור כל זה אינה מבקשת תמורה אלא שלא יתפלל על בנה שימות - וכפי הנראה אכן היא מצליחה לשכנע אותו.

והוא פלא עצום, אדם שמספקים לו אוכל ומלבושים, שוכח הוא מכל צעריו, וכל משאלותיו לחירות נשכחו ממנו, והוא אינו עסוק אלא בעינוגי מאכל וכו'.

אבל כשנתבונן נראה אם אנו מתנהגים אחרת ממנו.

הרי אנו שרויים בגלות המרה, שהחושך יכסה ארץ ועיר האלוקים מושפלת עד שאול תחתיה, ובתקופות שיש צרות ומכאובים אנו זועקים ומבקשים על הגאולה, אך בתקופה שבאופן כללי אנחנו "מסודרים" מעט, יש פרנסה, ויש תורה, ופחות או יותר "הכל בסדר", שוב התפילה על בנין בית המקדש היא כמצות אנשים מלומדה.

וזה מחמת שיש לנו קצת "סנדוויצים" ועוגיות, ואנו שוכחים כי העיקר חסר, וגם מה שאנו מקיימים הריהו כאין וכאפס לעומת מה שהיה כשבית המקדש היה קיים, ואנחנו בדיוק כמו תושבי העיר מקלט, אשר זונחים הכל בעבור מעט מעדנים שאמא של הכהן גדול היתה מביאה להם.

"ולא תחניפו את הארץ" (לה, לג).

יש מן הראשונים שלמדו מפסוק זה שהוא איסור מן התורה של חנופה. וכתב החפץ חיים (פתיחה, לאוין) שעוון זה מצוי מאוד, כשאחד מספר בגנות חבירו, והשומע אף שמכיר שדבר זה שדיבר על חבירו שלא מן הדין הוא, אף על פי כן הוא גם כן מנענע ראשו לדבר זה, ומוסיף איזה תיבות לפגם, מפני שהמספר לפעמים הוא בעל בית חשוב וכדומה שיש לו ממנו טובות או שירא שיחזיקו אותו לאינו חכם וכדומה, ועל כן יסיתנו היצר מפני הדחק שיסכים גם הוא לזה.

הגאון ר' ראובן דב דסלר זצ"ל כותב במכתב לבנו, "לא אוכל להעלים עין מלהעריך ע"ד הנחיצות לשמור את עצמך לבלתי היכשל בפח של חנופה. מנהג העולם שמחנפים בכל מיני בטלות, בבטלות המציאות ממש, לאנשי ההון כמו לעגלי מסכה, לאלילי זהב וכסף, כאילו היה בידם כוח השפעה למעלה מהטבע, האדם משפיל את עצמו כ"כ לעומתם כאילו מראה באצבע על רצונו לזכות למצוא לכל הפחות מעט מן החן בעיני עגל הזהב הלזה, פן יצלח בידו להטות לבב העגל שיאציל לו חלק קטן מזנב זהבו. הן באמת לאמיתו איננה מדה טובה ולא מדרכי החסידות, אך גם זולת זה, הלא העגל הלז לא יעלה על דעתו כלל להאציל משלו על אחרים אף כחצי שער.

"ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה" (לה, לד).

הטור (או"ח, רח) הביא את שיטת רבינו יונה שאין לומר בברכת על המחיה את התיבות "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" משום שאין לחמוד את הארץ בשביל פריה וטובה אלא רק כדי לקיים את המצוות התלויות בה.

וכתב על זה **הב"ח**, "תימה, הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל", ואמר אם תטמאו את הארץ נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה, וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה, ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שכינתי מתוך בני ישראל, כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל, לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש, ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל, ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה, כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה".

סוגיות ועיונים

באיסור חנופה

א. יסיתנו היצר מפני הדחק שיסכים גם הוא לזה.

ב. והנה כתבו התוס' (סוטה מא, ב) שעוברים על איסור חנופה רק במקום שאין בו סכנה, אבל אם יש לו סכנה מותר להחניף. והביא ראיה ממה שאמרו (נדרים כב, א) על עולא שבדרכו לארץ ישראל נתלו אליו שני אנשים ואחד רצח את חברו, ושאל את עולא האם עשה כהוגן, וענה לו עולא שעשה כהוגן, ועוד אמר לו שיפרע לו את בית השחיטה. ואחר כך שאל עולא את ר' יוחנן האם זה נקרא שהחזיק ידי עוברי עבירה, ענה לו ר' יוחנן שהוא הציל את נפשו. ואף שעולא התחנף לאותו רוצח, משום חשש סכנה מותר.

ולכאורה יש לבאר מה חידשו התוס', והלא ודאי שמשום פיקוח נפש נדחין כל האיסורין שבתורה.

ויש שכתבו ליישב (הערות הגריש"א) שאצל עולא אף שלא היה סכנה ודאית והיה חשש רחוק של פיקוח נפש, בכל זאת אין בזה משום איסור חנופה.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ב, נא) תירץ בדרך אחרת, על פי דברי המהרש"ל (יש"ש ב"ק לה, א) שכתב על מה שאמרו ששלחה מלכות רומי שני סרדיוטות

א. "ולא תחניפו את הארץ" (לה, לג). ואמרו חז"ל (ספרי, קסא) הרי זו אזהרה לחניפים. וביראים (רמח. דפוס ישן, נה) מנה איסור זה במנין הלאוין. ואף הבה"ג מנה זאת ללאו (קסז). אמנם שאר הראשונים לא מנו זאת ללאו.

וכתב היראים, שאיסור חנופה הוא דוקא במקום ששומע דבר שאינו הגון או רואה דבר רע, ואומר שהוא טוב או שותק רק משום להחניף לחבירו שלא יתקוטט עמו ויפסיד את אהבת חברו, אבל אם עושה כן מחמת שחושש להיזק גופו או ממנו אינו עובר באיסור זה.

וכן כתב החפץ חיים (לאוין, טז) שאם מתכוון בסיפור לשון הרע להחניף לשומע, שהוא יודע שיש לו על אותו פלוני שנאה מכבר ועל ידי זה ימצא חן בעיניו, עובר באיסור זה. והוסיף, שדבר זה מצוי מאוד, כשאחד מספר בגנות חברו והשומע אף שמכיר שדבר זה שדיבר על חברו שלא מן הדין הוא, אף על פי כן הוא גם כן מנענע ראשו לדבר זה ומחליק גם הוא את הדבר בלשונו שמוסיף איזה תיבות לפגם, מפני שהמספר לפעמים הוא בעל בית חשוב וכדומה שיש לו ממנו טובות או שירא שיחזיקו אותו לאינו חכם וכדומה, ועל כן

חנופה, כיון שאינו מסכים לאיסורים הרעים שעושה [ובבאר שבע בסוטה משמע לא כן].

ג. ורבינו יונה (שערי תשובה ג, קפח) כתב על איסור חנופה, שחייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עון אשמה כזאת. ובחפץ חיים (שם) כתב שמדברי התוס' (בסוטה הנ"ל) לא משמע כן.

אמנם לפי דברי האגרות משה יש לומר שאין מחלוקת בין הראשונים, ואף התוס' מודים לרבינו יונה שבמקום שמשבחו על עבירות שעושה חייב למסור את נפשו על כך, וכדברי המהרש"ל שחייבים למסור את הנפש על שינוי דין מהתורה, ורק במקום שאינו משבח אלא רק מסכים עמו וכמעשה של עולא בזה מותר משום סכנה.

ד. ויש חנופה שמוותרת, וכדברי הארחות צדיקים (שער החניפות) שמוותר להחניף לאשתו משום שלום בית, וכן רבו שילמדנו תורה, וכן לכל אדם שהוא סבור שימשכנו אליו שישמע לו לקיים המצוות, ואם יבוא עליו בכעס לא ישמע לו, אלא בחניפות יקבל תוכחתו, מצוה גדולה להחניף לו כדי להוציא יקר מזולל.

אצל חכמי ישראל שילמדו אותם תורה, ובשעת פטירתן אמרו להם דקדקנו בכל תורתכם ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים שור של ישראל שנגח שור של כנעני פטור, ושל כנעני שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות.

וכתב המהרש"ל, שחכמי ישראל לא שינו את הדין לסרדיטוט, מפני שיש חיוב למסור את נפשו כדי שלא לשנות דין מהתורה, והוא משום קידוש השם, ואם שינה הרי הוא ככופר בתורת משה.

ולפי"ז יש לומר אף לענין איסור חנופה, שכל האיסור להחניף לרשע הוא דוקא שמשבח אותו על עבירות שעושה או על דין שקר שפוסק, ועל זה מחוייב למסור את נפשו. ומה שעולא לא היה צריך למסור את נפשו, הוא משום שלא אמר לו במפורש אלא רק הסכים עמו, ולכן לא היה צריך למסור נפשו על כך.

ולכן כתב האגרות משה, שאם מכבד אדם רשע בעיניו שאין בהם איסור, וכגון שמשבחו ביופיו או בכוחו, או שמכבדו בפתיחת הארון, אין בכך משום איסור

חובת הצלת נפש מישראל

ועלול לבוא לידי סכנה, האם גם במקום זה מחוייב להציל את חברו.

הבית יוסף (חו"מ, תכו) הביא בשם הגהות

א. יש לדון האם אדם חייב להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו ממיתה ודאית, וכגון שחבירו טובע בנהר ויכול להצילו אלא שהוא מסכן את נפשו

הבית יוסף (הנ"ל) לבאר שזה מדין ודאי וספק, אבל במעשה של בני גלילא שאם יתפסו את רבי טרפון יתפסו גם אותם ולא ינצלו, ולכן לא היה מחוייב להצילם.

ג. בשו"ת חוות יאיר (קמו) הביא ראייה לדברי הירושלמי ממה שמבואר בבבא מציעא (סב, א) שאם היו שנים מהלכין בדרך ויש לאחד קיתון מים המספיק רק לאחד מהם, ואם ישתו שניהם ימותו שניהם, נחלקו בן פטורא ורבי עקיבא, שבן פטורא סבר שישתו שניהם ואל יראה אחד במיתת חבירו, ורבי עקיבא סבר שחייך קודמין לחיי חבירך, ואין צריך ליתן לחבירו מהמים שלו.

ודייק החוות יאיר, שדוקא במקום שאם ישתו ימותו שניהם אין צריך ליתן לחבירו, אבל במקום ספק שאם שניהם ישתו אולי יחיו שניהם ולא ימות אף אחד מהם, בזה צריך ליתן לחבירו מפני הספק. ואם כן מוכח כדברי הירושלמי שצריך להכניס את עצמו לספק סכנה עבור הצלת חבירו. [אולם דין זה מהודש מאוד, שגם בשביל ספק הצלת חבירו חייב להכניס את עצמו לספק סכנה, וזה יותר ממה שכתב בירושלמי שדוקא במקום ודאי הצלה וכמו שהבאנו מדברי העמודי אור הנ"ל].

ד. האחרונים הביאו ראייה שאין חייב להכניס את עצמו לספק סכנה ושלא כדברי הירושלמי ממה שמבואר לענין הרוצח בשגגה שאסור לו לצאת מהעיר מקלט, ואמרו (מכות יא, ב) שאפ"י ישראל צריכים לו, ואפ"י שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם.

מיימוניות (קושטא) שהירושלמי סבר שצריך להכניס עצמו לספק סכנה. וביאר שהוא משום שחבירו ודאי והוא ספק.

ובהעמק שאלה (שלח, קטט) כתב שדברי הירושלמי הם בתרומות (סוף פרק ח) שרבי אימי נתפס על ידי אנשים, ורבי שמעון בן לקיש הכניס את עצמו לסכנה כדי להצילו.

אמנם הסמ"ע (שם) כתב שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הביאו את דברי הירושלמי להלכה, לכן יש לפסוק שאין להכניס עצמו לספק סכנה עבור הצלת חבירו. וכן פסק המשנה ברורה (שכט, יט).

ב. הפתחי תשובה (שם, וביו"ד קנז, טו) הביא מספר אגודת אזור (דרשה לחודש אלול) להוכיח מנדה (סא, א) שאין צריך להכניס עצמו בספק סכנה עבור חבירו ושלא כהירושלמי. וראייתו ממה שמובא שם שיצא קול על בני גלילא שהרגו ורצתה המלכות להרגם, ורבי טרפון לא רצה להטמין אותם מפני שאם ימצא אותה המלך יהרגו [כך ביארו התוס' בשם השאלות], ומוכח שאין צריך להכניס את עצמו בסכנה עבור חבירו, ואילו לדברי הירושלמי מדוע רבי טרפון לא הטמין.

אולם בשו"ת עמודי אור (צו) כתב לדחות, שגם לפי סברת הירושלמי שצריך להכניס את עצמו לספק סכנה הוא דוקא במקום שודאי יציל את חבירו, וכמו שכתב

והקשו התפארת ישראל (שם) והאור שמח (רוצח ז, ח) מפני מה אין מחויב לצאת והלא חייב להציל את בני ישראל ואין דבר העומד בפני פיקוח נפש. והוכיחו מכאן שכיון שגואל הדם יכול להרגו ונמצא בספק סכנה ולכן אין מחויב להכניס את עצמו לספק סכנה ולצאת מהעיר מקלט ולהציל את ישראל.

אמנם הקשה התפא"י, שעדיין אפשר שאחד מישראל יתפוס את גואל הדם ויסגור בעדו את הדלת שלא יוכל להרוג את הרוצח, ונשאר בצ"ע. [ובאור שמח כתב שאין לומר שהמלך יגזור על גואל הדם שלא יהרגנו, כיון שזה נגד טבע חממות האדם ואין בכח המלך לגזור נגד טבע זה].

ה. אמנם יש לדחות, שהרי אם היה מחויב לצאת אם כן לא גרע מיוצא בשוגג שאין גואל הדם מותר להרגו, ואם כן אין זה כלל מכניס את עצמו לספק סכנה ומדוע שלא יהא חייב לצאת כדי להציל את עם ישראל במלחמה. [ובאחרונים הביאו ראיה (עיין חזון איש חו"מ ליקוטים סי' כג על סוגי' זו) מדין זה שאין הגלות לעיר מקלט רק מפני ההצילו מגואל הדם, אלא שהישיבה בעיר היא מצוה, ולכן אף שאם יצא נחשב לאונס ואין גואל הדם יכול להרגו, בכל זאת אינו חייב לצאת. וכן הביאו ראיה מהדין שאם מת קודם שבה לעיר מקלט צריך להוליך את עצמותיו לשם].

ובשיעורי הגרש"ר צ"ל כתב ליישב, שהאור שמח למד שיציאת שוגג נחשב רק במקום שאינו יודע מהו התחום וחושב שהוא בתוך התחום, אבל אם יודע שהוא מחוץ לתחום אלא שיוצא משום מצוה או פיקוח נפש אין זה נחשב ליציאת שוגג.

ו. יש שכתבו לדחות שאינו דומה האיסור של היציאה מעיר מקלט לכל מקום שצריך להכניס את עצמו לספק סכנה, והוא משום שביציאתו הותר דמו לכל אדם, וכמו שפסק הרמב"ם (רוצח ה, י) שכל אדם אין נהרגין על רציחתו. ואם כן יתכן לומר שדוקא להכניס עצמו לדין זה של גברא קטילא שאין מתחייבים על הריגתו בזה אינו מחוייב.

ויש להוסיף, שבשיעורי הגרש"ר צ"ל (שם) כתב שמסתבר לומר שאם הרוצח יצא מהעיר מקלט ושבר כלים של גואל הדם שפטור עליהם משום קים ליה בדרבה מיניה, מפני שנקרא מחויב מיתה כלפיו, ואף שאינו חייב להרגו אלא רשות בידו, אפילו הכי יש בזה פטור של קלב"מ, וכמו בא במחתרת שפטור על הכלים אף שזה רשות להרגו ולא מצוה. ואם כן יש לומר שרק רוצח אינו חייב לצאת מהעיר מקלט מפני פיקוח נפש, כיון שמתיר את דמו לגואל הדם כבר בעת יציאתו.

[ר' שלמה איגר (מובא בדו"ח כתובות לג, ב) למד מדין זה אף לדין רודף שצריך להצילו באחד מאיבריו, ואם הרגו חייב מיתה, אבל פסק הרמב"ם (רוצח א, יג) שאין ב"ד ממיתין אותו. והקשו הפוסקים בסברת חילוק דין זה שאם חייב מיתה מדוע אין ממיתין אותו. וביאר ר' שלמה איגר שהרמב"ם למד זאת מדין יוצא מעיר מקלט שכיון שיש רשות לגואל הדם להרגו אם כן הותר דמו וכל ההורגו אין נהרג עליו. ובחי' מרן הגרי"ז צ"ל (הל' רוצח) חלק עליו וסבר שיש ב' דינים ביציאתו, שלגואל הדם מותר להרגו וגם שאין חייבים על הריגתו, ואינם בתולדה זה מזה].

ח. כתוב בשמות (ד, יט) "ויאמר ה' אל משה במדין לך שב למצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך". וכתב המשך חכמה (שם) שמכאן מוכח שאם היו חיים המבקשים את נפשו, לא היה צריך לילך להוציא את בני ישראל ממצרים, ולא היה צריך להכניס עצמו בסכנה.

ז. במשך חכמה (מסעי) כתב, שיש חשש שמא יהרוג את הכהן המשוח כדי שלא יצטרך לשוב לעיר מקלט, ולכן אינו יוצא משם לעולם, ואם כן אין ראייה מדין זה לנדון האם צריך להכניס עצמו לספק סכנה עבור הצלת חבירו.

טעם הדין שהרוצח יוצא במיתת כהן גדול

לאדם כל מי שתקרהו צרה, כשתבא גם כן לזולתו כיוצא בה או גדולה ממנה ימצא נחמה בזה על מקרהו, ואין במקרה מות בני אדם אצלנו יותר גדול ממיתת כהן גדול.

הספורנו כתב לבאר, שכיון שיש כמה מיני שגגות, יש מהם קרובות לאונס ויש מהן קרובות אל המזיד, ולכן נתנו זמן שווה לכולם, ויש שתהיה שגתם קרובה למיתת הכהן הגדול ויש מהן הרבה זמן קודם, וזה במשפט האל יתברך היודע ועד, שיענוש את השוגג כפי מדרגת שגגתו.

החזקוני מבאר, שלא יהיו העולם מרננין על הכהן הגדול כשיראו הרוצח יוצא חוץ לעיר מקלטו ואומרים ראייתם זה שהרג את הנפש חנם יוצא ונכנס עם בני אדם ואין הכהן עושה בו נקמה והדבר מוטל עליו לעשות כדכתיב והאיש אשר יעשה בזדון בלתי שמוע אל הכהן וגו'.

כתוב בפסוק "וישב בה עד מות הכהן הגדול" (לה, כה). ונאמרו כמה ביאורים בטעם הדבר.

רש"י כתב, לפי שהכהן הגדול בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם, והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים, אינו כדאי שיהא לפני הכהן הגדול.

טעם נוסף כתב, לפי שהיה לו לכהן הגדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו. ובתרגום יונתן בן עוזיאל כתב, שבשביל כן נענש למות בשנה ההיא.

הרמב"ם (מורה הנבוכים ג, מ) כתב בטעם הדבר, שאמנם היות רוצח בשגגה גולה, הוא להשקיט נפש גואל הדם עד שלא יראה מי שבא התקלה הזאת על ידו. ותלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל, שבזה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו, שזה ענין טבעי